

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Democratie, diversiteit en inclusiviteit: een betoog hoe sociale rechtvaardigheid kan worden geborgd in het politieke systeem

Pinna, S.

Citation

Pinna, S. (2021). Democratie, diversiteit en inclusiviteit: een betoog hoe sociale rechtvaardigheid kan worden geborgd in het politieke systeem. *Bestuurskundige Berichten*, 36(2), 4-6. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3212665>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3212665>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Democratie, diversiteit en inclusiviteit

Een betoog hoe sociale rechtvaardigheid kan worden geborgd in het politieke systeem

Sebastiano Pinna

De democratie wordt door sommigen de ‘minst slechte bestuursvorm’ genoemd. Het is beter dan alle andere politieke systemen, maar dat maakt het alles behalve vlekkeloos. Democratie, als ‘bestuur door het volk’, biedt burgers daarentegen wel de mogelijkheid om de soms onwelgevallige status quo te beïnvloeden via bijvoorbeeld demonstraties, zoals *black lives matter* demonstranten afgelopen jaar hebben gedaan. Hun recht op demonstratie doet echter niets af aan het feit dat sommige groepen achtergesteld en ondergerepresenteerd zijn in ons parlement. Sinds de grote opkomst van de *black lives matter* protesten staat het thema diversiteit en inclusiviteit hoog op de agenda. Dit artikel over *democratie, diversiteit en inclusiviteit* staat daarom in het teken van de vraag hoe het politieke systeem - lees: het parlement - eerlijker diverser en inclusiever kan worden voor alle groepen in Nederland.

Deze inclusieve democratie is niet alleen wenselijk, betoog ik, maar zelfs een verplichting. Het leidt immers tot de meest rechtvaardige resultaten.¹ Ons parlement stippelt de belangrijke visies en beleidsplannen voor de toekomst uit, maar kan dat alleen succesvol doen als zij alle groepen in Nederland vertegenwoordigd. Niemand is toch een voorstander voor een parlement met slechts mannen, of slechts Rotterdammers, of slechts miljonairs. Pluralisme, waarbij dus sprake is van een grote diversiteit, is dus een gegeven: mensen verschillen van mening, in tradities, in waarden en in gebruiken.² Het belang van het streven naar een inclusieve democratie is dan ook te herleiden tot het

pluralisme: hoe kunnen we omgaan met een diverse samenleving?

Het bereiken van dit inclusieve politieke systeem vereist een veelzijdig antwoord. Het betreft namelijk vernieuwingen op drie verschillende niveaus in de volksvertegenwoordiging: 1) het individuele Kamerlid, 2) fractiediscipline en 3) het parlement. Deze niveaus dienen te leiden tot een inclusieve democratie.

Niveau 1: het individuele Kamerlid

Gedurende vorige Tweede Kamerperiode (2017-2021) was merkwaardig genoeg niet één zwart Kamerlid beëdigd en was slechts 31 procent van de Kamerleden vrouw. Na de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 lijkt de Kamer diverser te zijn geworden als gevolg van meer aandacht voor diversiteit op de kieslijsten. In deze trend naar diversiteit op kieslijsten vallen mannenbolwerken als SGP, PVV en Forum voor Democratie extra op, waar de vertegenwoordiging van vrouwen en ook bepaalde migrantengroepen laag of zelfs niet aanwezig is. Ook was er kritiek te horen op het CDA en D66 voor te weinig diversiteit op de kieslijsten voor TK2021.³ Daarentegen is er nu voor het eerst een gekleurde vrouw als fractievoorzitter, een transgender en een moslima met een hoofddoek in de Kamer beëdigd. Dit fenomeen van toenemende diversiteit in het parlement wordt in de wetenschappelijke literatuur ‘descriptive representation’ genoemd: de numerieke aanwezigheid van bepaalde groepen in de volksvertegenwoordiging.⁴ Jane Mansbridge heeft in haar onderzoek ‘Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent Yes’, aangetoond dat de gemeenschappelijke ervaring die dergelijke ‘descriptive’ volksvertegenwoordigers hebben, ertoe bijdraagt dat zij hun achterban beter kunnen vertegenwoordigen. Ze vervullen een rolmodel functie: ondergerepresenteerde groepen zullen door de vertegenwoordiging van iemand die op hen lijkt, het gevoel krijgen dat hun groep de mogelijkheid en bekwaamheid heeft om te regeren. Een goed voorbeeld is de blijdschap van de groep gekleurde mensen die zich door Sylvana Simons vertegenwoordigd voelt, doordat zij een plek in de Kamer heeft weten te bemachtigen. Dit kan leiden tot een vergroting van de betrokkenheid aan het staatsbestel van die achtergestelde groepen.⁵ Daarbij kan diversiteit volgens Lisa Mügge, universitair hoofddocent politicologie aan de UvA, ertoe bijdragen dat issues worden geagendeerd die anders over het hoofd worden gezien. Een interessant gedachte-experiment is de mate van urgentie die de Kamer zou hebben gehad voor compensatie van de Groningers na het gaswinningsfiasco, in de situatie dat alle 150 Kamerleden Groningers waren die in vervallen huizen

wonen door de gaswinning. Hoe snel had dat debat bovenaan de agenda gestaan? Of: hoe snel had het debat over etnisch profileren door de politie bovenaan de agenda gestaan, als alle 150 Kamerleden personen met een migratieachtergrond zouden zijn geweest die door de politie etnisch geprofileerd zijn? Streef dus naar diverse kieslijsten met verschillende diversiteitsfactoren om diversiteit te belichamen, zodat verschillende achtergestelde groepen beter vertegenwoordigd worden en de meest urgente problematiek wordt geagendeerd.

Niveau 2: fractiediscipline

Het slechts focussen op diverse kieslijsten is echter een schrale invulling van een inclusieve democratie. Diversiteit is niet slechts een checklist van achtergestelde groepen. Diversiteit alleen is niet genoeg en kan niet losgezongen worden van inclusiviteit.⁶ Een organisatie presteert beter als er sprake is van een open inclusieve cultuur, waarbij mensen het gevoel hebben zichzelf te kunnen zijn, succesvol kunnen worden in de organisatie en bij de organisatie willen blijven.

Enerzijds zien we dus dat er bij politieke partijen steeds meer geselecteerd wordt op individuele uniciteit en kwaliteiten met als gevolg diversere kieslijsten, zoals bij de vorige Tweede Kamer verkiezingen. Anderzijds word je verwacht de fractielijn te dienen. Dit zien we bijvoorbeeld terug bij hoofdelijke stemmingen die plaatsvinden in de Tweede Kamer. Hier wordt de mogelijkheid geboden aan individuele Kamerleden om af te wijken van de fractielijn, maar uit onderzoek van Sargasso blijkt dat bij 99.998% van de hoofdelijke stemmingen de hele fractie de fractielijn volgt.⁷ Conclusie van Sargasso: de stem van individuele Kamerleden is nutteloos. Je kan je dus afvragen wat de waarde is van een diverse kieslijst, als alle koppen dezelfde kant op moeten. De kieslijst kan in dat geval net zo goed volledig eenzijdig zijn: want hoe groot is de waarde van diversiteit, zonder inclusiviteit, zonder dat de individuele kenmerken en de uniciteit van Kamerleden tot uiting komt. Kortom, politieke partijen lijken geen inclusiviteitsvriendelijke organisaties. Dit kan genuanceerd worden, doordat fracties in een deliberatief proces tot een consensus komen met welnemen van de hele fractie. Het probleem hierbij is hoe we omgaan met individuen die zich niet meer bij de fractie willen voegen doordat hun individuele waarden botsen met die fractielijn. Sinds 2017 is de mogelijkheid voor afgesplitste Kamerleden - vaak 'zetelrovers' genoemd - beperkter geworden: minder spreektijd, minder mogelijkheden om te interrumpen tijdens debatten en minder financiële ondersteuning. Kuzu en Öztürk hebben zich in 2014 van de PvdA afgesplitst onder andere doordat zij zich niet meer konden vinden in het partijstandpunt over integratie. Als zij zich na

2017 hadden afgesplitst, waren hun mogelijkheden om door te gaan onder de naam DENK misschien een stuk geringer geworden.

"Als een volksvertegenwoordiger weer eens voor zichzelf begint, is er de bekende pavlov-reactie dat deze zetelroof toch echt onaanvaardbaar is", stelt hoogleraar staatsrecht Douwe Jan Elzinga in zijn pleidooi om fractie afsplitsing niet te ontmoedigen. En in het boek Zetelroof: fractiediscipline en afsplitsing in de Tweede Kamer 1917-2017 stelt historicus Geerten Waling dat 'zetelroof' niet moet worden gezien als een democratische systeemfout, maar juist als 'veiligheidsklep' om de kiezersdemocratie te beschermen tegen buitensporige fractiediscipline. Om te zorgen dat de individuele waarden van Kamerleden met diens levenservaringen goed tot uiting komt, moet de mogelijkheid voor Kamerleden om zich af te splitsen van de fractie dus niet worden beperkt, maar versterkt.

Niveau 3: het parlement

Een goede maar lastige vraag is waar het ophoudt. Hoeveel (sub)groepen moeten in de Tweede Kamer vertegenwoordigd zijn voordat iedereen het gevoel heeft vertegenwoordigd te zijn? Hierover moet worden nagedacht, ondanks de complexiteit van die vraag. Twee problemen kent ons parlement hierbij. Het eerste probleem in Nederland is ons relatief kleine parlement. Slechts 150 Tweede Kamerleden vertegenwoordigen een land met meer dan zeventien miljoen mensen. In relatie tot het inwoneraantal (niet tot het aantal stemgerechtigden) vertegenwoordigt één zetel 113.000 mensen. Alleen Duitsland, Frankrijk en Spanje hebben een nog iets hoger vertegenwoordigingsgetal. In de rest van Europa ligt dit getal aanzienlijk lager, met Denemarken als uitschieter. Daar vertegenwoordigt één zetel 5.500 inwoners. Enfin, een zetel in Nederland

bron: JvL via wikipedia.org

neemt dus enorm veel ruimte in beslag.⁸ Dit maakt het dan ook lastig om alle identiteiten in de Kamer te brengen. Het feit dat het lastig is om de vraag te beantwoorden wanneer iedereen zich vertegenwoordigd voelt, mag echter geen reden zijn om concrete stappen voor betere representatie van achtergestelde groepen te verkwanselen.⁹ Dus, om te beginnen: vergroot het parlement om een groter deel van het volk beter te kunnen vertegenwoordigen.

Het tweede probleem hierbij is de slechte vertegenwoordiging van regio's. Waar de Randstad oververtegenwoordigd is, hebben sommige provincies, zoals Drenthe, maar één vertegenwoordiger in de Kamer. De staatscommissie Parlementair Stelsel onder leiding van Johan Remkes noemt dit al langer een punt van aandacht. Een groot deel van de problemen doen zich immers voor in de regio, zoals structurele onderadviesing in het onderwijs, het gaswinningsfiasco in Groningen en de braindrain uit sommige plattelandsgroepen naar de Randstad. De zojuist genoemde vergroting van het parlement kan ruimte bieden voor een soort gemixt systeem met kenmerken van een districtenstelsel. Een deel van de vaste zetels kan worden toegewijd aan regio's, om te voorkomen dat delen van Nederland worden ondergerepresenteerd.

De inclusieve democratie!

De voorgaande analyse-niveaus bevinden zich allen in het theoretische denkkader van verkiezingen, het parlement en hoe veranderingen daarbinnen kunnen leiden tot een meer diverse en inclusieve politieke omgeving. De vraag moet echter gesteld worden of een stem in de verkiezingen voldoende is om te kunnen spreken van daadwerkelijke maatschappelijke participatie. De numerieke aanwezigheid van een groep, oftewel de eerder genoemde 'descriptive representation', in het parlement, wil niet bij uitstek zeggen dat er ook sprake is van gelijkwaardige vertegenwoordiging.¹⁰ Dit jammerlijke feit geldt vooral

voor bepaalde etnische groepen, want in hoeverre is er sprake van gelijkwaardigheid tussen burgers als etnische achtergrond een rol speelt in het vinden van een huis of een baan?¹¹ Of als je etnische achtergrond de reden is dat de Belastingdienst je najaagt. Kan je dan spreken van gelijkwaardigheid tussen groepen? Als een minderheid niet op dezelfde waarde wordt geschat als de meerderheid, gaat er in het systeem dan niet iets fundamenteel mis?

Ondanks dat een inclusieve afspiegeling van de diverse samenleving belangrijk is, is het tevens cruciaal om gemeenschappelijkheid na te streven om te voorkomen dat die samenleving afbrokkelt, zo betoogt politicoloog Mark Lilla in zijn verweer op identiteitspolitiek.¹² In onze representatieve democratie zou de volksvertegenwoordiging deze gemeenschappelijkheden moeten verwoorden in een deliberatief proces, maar dat kan pas zodra iedereen gelijk is vertegenwoordigd. Een inclusieve democratische volksvertegenwoordiging kan zo dus de basis zijn voor een gemeenschappelijke identiteit en een gedeelde visie over burgerschap in een samenleving waarin iedereen gerepresenteerd is.

Bronnenlijst

1. Young, I. M., Oxford University Press, & University of Oxford. (2000). *Inclusion and Democracy*. Oxford University Press.
2. Tamis, Y. (2020). Meedoen is belangrijker dan winnen: hoe een inclusieve conceptie van 'democratie' kan worden ingezet ter versterking van de weerbare democratie. *Ars Aequi*
3. NOS. (2020, 28 november). Scherpe kritiek vanuit CDA en D66 op gebrek aan diversiteit op kandidatenlijsten. <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2358392-scherpe-kritiek-vanuit-cda-en-d66-op-gebrek-aan-diversiteit-op-kandidatenlijsten.html>
4. Mügge, L. M., van der Pas, D. J., & van de Wardt, M. (2019). Representing their own? Ethnic minority women in the Dutch Parliament. *West European Politics*, 42(4), 705–727. <https://doi.org/10.1080/01402382.2019.1573036>
5. Mansbridge, J. (1999). Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent "Yes". *The Journal of Politics*, 61(3), 628–657. <https://doi.org/10.2307/2647821>
6. McKinsey & Company (2021, 11 februari). Diversity wins: How inclusion matters. McKinsey & Company. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/diversity-and-inclusion/diversity-wins-how-inclusion-matters>
7. Sargasso. (2012, 23 september). Fractiediscipline Tweede Kamer op 99,998%. <https://sargasso.nl/fractiediscipline-tweede-kamer-op-99999/>
8. Montesquieu Instituut. (z.d.). Een relatief kleine Tweede Kamer? https://www.montesquieu-instituut.nl/id/vk6woldvz7vi/een_relatief_kleine_tweede_kamer
9. Hingh, V. (2021, 12 maart). Het gebrek aan diversiteit in ons parlement reikt verder dan kleur en gender. *De Correspondent*.
10. Celis, K., Erzeel, S., & Mügge, L. (2015). Intersectional Puzzles: Understanding Inclusion and Equality in Political Recruitment. *Politics & Gender*, 11(04), 765–770. <https://doi.org/10.1017/s1743923x15000501>
11. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2021b, april 23). Discriminatie op de woningmarkt landelijk groot probleem. Nieuwsbericht | Rijksoverheid.nl.
12. Lilla, M. (2018). *The Once and Future Liberal*. New York, Verenigde Staten: Harper Paperbacks.

